

50 års kamp for afvanding af Skenkelsø Sø slog fejl

Landskabet omkring Ølstykke blev skabt ved afslutningen af den seneste istid for ca. 13.000 år siden. Det er et typisk israndslandskab, hvor isen har

ligget og skubbet frem og tilbage, før den endelig bortsmedte og efterlod sig grusede højderygge og dybe lavninger. Mange søer opstod i disse

lavninger, og i de følgende årtusinder groede de til og blev til moser.

Med denne tilblivelseshistorie lå Skenkelsø Sø og Hagerup Sø uforstyrrede nordvest for Ølstykke frem til begyndelsen af 1800-tallet.

Man må forestille sig to langstrakte, lavvandede søer på tilsammen flere hundrede hektar. Jordbunden har været udpræget dyndet og moseagtig med rørsæk og krat, indtil staten, der ejede søerne, gennemførte den første større afvanding. Sillebro Å blev uddybet, hvorefter staten solgte områderne til private lodsejere, der forpligtede sig til at indtræde i interessentskabet »Skenkelsø og Hagerup Søer«.

Øst for Snostrup lå Store Sømose, der har rummet et større højmosekompleks, hvoraf dog de 5/6 var bortgravet allerede før 1829.

I begyndelsen af det 20. århundrede rettede Hedeselskabet sin opmærksomhed mod de to søer. I 1906 kontaktede nogle lodsejere selskabet med henblik på en bedre afvanding, men det blev først i 1911, at man kom i marken og fik undersøgt forholdene. Mere kom der ikke ud af det. Selskabet udarbejdede aldrig noget endeligt projekt, da forundersøgelsen viste, at det ville blive alt for dyrt.

Hverken de første tilskudsordninger eller den store Grundforbedringslov fra 1933 formåede at genopvække

Proprietær Sven Aage Schou på Søborggård troede ikke det mindste på den økonomiske rentabilitet i en tørlægning og kultivering af den moseagtige Skenkelsø Sø. Og ret fik han.

Skenkelsø Sø og Hagerup Sø

Sø- og mosearealer på 140 hektar mellem Ølstykke og St. Rørbæk. Blev afvandet af staten i 1800-tallet.

Langvarigt kultiveringsprojekt i det 20. århundrede, der strakte sig over 50 år og modtog millionstøtte fra det offentlige men uden succes.

Skenkelsø Sø atter genoprettet i 2010 med offentlige støtte efter Vandmiljøplan II. Der er beregnet en teoretisk kvælstoffjernelse på 13,8 ton årligt.

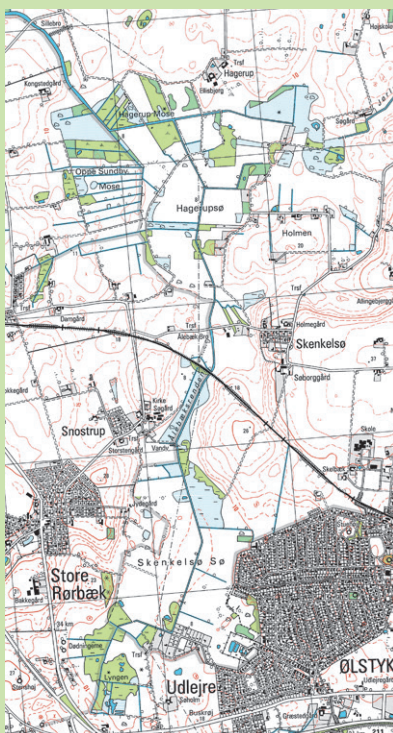
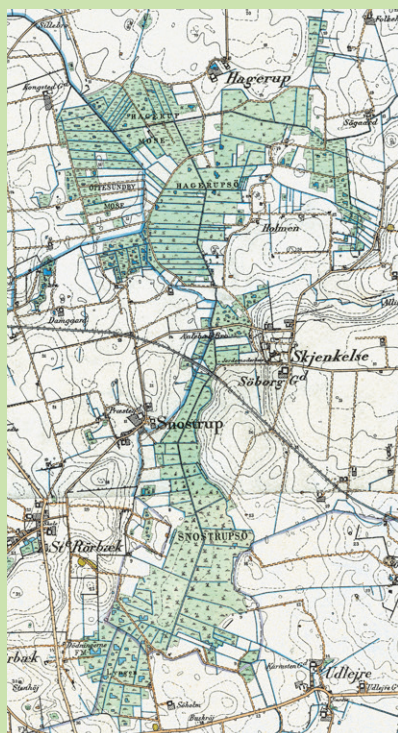
Skenkelsø Sø er identisk med den tidligere Snostrup Sø.

Yderligere naturgenopretning overvejes for Hagerup Sø i 2014.

Kortene er fra 1768, 1896 og 1996.

Egedal og Frederikssund Kommune.

Koordinater: 6187670, 696298 (Skenkelsø Sø); 6190542, 696492 (Hagerup Sø).

Hagerup Sø, der ligger nord for den genskabte sø på den anden side af jernbanen, har karakter af en overgroet mose, hvor enkelte fænger dyrkes med græs. I 2014 har de to kommuner, der deler området, sat en større undersøgelse i gang for muligvis at inddrage Hagerup Sø i et storstilet grønt projekt.

interessen for sagen. Den var stadig væk for dyr.

Privatøkonomisk vanvid

Men så kom krigen. Den vendte op og ned på mange samfundsforhold og medførte en udtalt frygt for en urolig fremtid.

I november 1940 vedtog et enigt folketing at sætte turbo på beskæftigelsen – som modvægt til arbejdsløshed og politisk uro – og på produktion af korn og foderstoffer – som modvægt til mangel på mad. Midlet, man valgte, var støtte til landbruget gennem vedtagelsen af Landvindingsloven.

Statens Landvindingsudvalg skul-

le administrere de mange millioner af tilskudskroner, som nu blev allokeret til formålet. Blandt medlemmerne af udvalget var direktøren for Hedeselskabet, og lige fra første færd væltede det ind med ansøgninger til at realisere selskabets hengemte projekter. Også det gamle 1911-projekt for Skenkelsø Sø blev fundet frem, og 53 lodsejere gik sammen om at bestille et egentligt projekt hos selskabet.

Planen lå klar i april 1941, men prisoverslaget var voldsomt: 450.000 kr. (10,1 mio. kr. i 2013-værdi).

Sagen blev sat på dagsordenen 18. august 1941 på Hotel Isefjord i Frederikssund. Som indbyder stod Statens Landvindingsudvalg, og omkring 30

lodsejere var mødt op. Desuden deltog Hedeselskabet, formanden for Dansk Arbejdsmandsforbund, en repræsentant for Social- og Arbejdsministeriet samt en ingeniør fra Statsbanerne.

Det stod hurtigt klart, at projektet ville være alt for dyrt, selv med to tredjedele i tilskud fra Landbrugsministeriet. Fra landvindingsudvalgets side slog man fast, at det ville være nødvendigt at få Arbejdsministeriet til at bidrage. Det var den tidligere radikale folketingsmand Niels Frederiksen, der tog ordet:

»Arbejdet vil så kunne udføres ved arbejdskraft, som er uanvendelig andre steder, således at andre altså ikke berøves arbejdskraften, og lodsejerne skal betale et i forvejen fastlagt beløb. Det omhandlede arbejde vil i det lange løb forøge landets produktion, og der vil kunne sættes en flok arbejdsløse i gang til fordel for dem selv og til besparelse af understøttelse. Men privatøkonomisk set, uden tilskud, ville det være vanvittigt at tænke på at gennemføre arbejdet. Frederiksen mente, at det vil være nødvendigt at få Arbejdsministeriet med, for at sagen skal kunne bære sig«.

Unge i arbejdslejr

Efter mødet i Frederikssund blev der rettet henvendelse til Arbejdsministeriet om yderligere tilskud ud over de to tredjedele, man kunne få gennem Landvindingsloven. Arbejdsministeriet administrerede bl.a. en lov om oprettelse af interneringslejre for unge arbejdsløse, og det lykkedes at overtale ministeriet til at gå aktivt ind for afvandingssagen.

Sådan så der ud i 2005 (tv), før der kom vand på – og sådan så det ud i 2013, når Frederikssundbanens knaldrøde tog passerer forbi den nye sø.

Mosejord kan være forræderisk at grave i, og Skenkelsø-projektet kostede entreprenøren en gravemaskine. Når først sådan en tonstung maskine begynder at synke, er der ikke meget at stille op. Fotos: Hedeselskabet.

Man fik tilsagn om, at ministeriet ville overtage projektets gennemførelse ved hjælp af unge arbejdsløse i en arbejdslejr. Eneste betingelse var, at lodsejerne på forhånd skulle forpligte sig til at betale i gennemsnit 400 kr. pr. hektar eller i alt 100.000 kr. som deres andel. I 2013-værdi svarede det til 8945 kr. pr. hektar og 2,24 mio. kr. i alt.

Men det ville de ikke.

Der havde bredt sig en stemning blandt lodsejerne mod sagen, og 46 af de utilfredse underskrev nu en protestskrivelse, der blev sendt til Statens Landvindingsudvalg.

Blandt de skarpeste modstandere

var proprietær Sven Aage Schou på Søborggård, og han havde allerede efter mødet i Frederikssund skrevet et personligt brev til Niels Frederiksen med en anmodning om gøre, »hvad der står i Deres magt for at omtalte tørlægning ikke skal blive til noget«. Schou hævdede, at han talte på mange lodsejeres vegne, der alle mente, at »disse mange penge, som dette arbejde jo vil koste, aldrig nogen sinde vil kunne så meget som forrente sig«.

Denne henvendelse kom ganske ubelejligt. På dette tidspunkt havde man reelt godkendt sagen i Landbrugsministeriet, og det var vedtaget at sætte det i gang.

Forholdet var det spagede, at Landvindingsloven ikke krævede nogen form for majoritet blandt lodsejerne for at igangsætte et projekt, men da der var tale om en »betydelig modstand, og da denne pludselig syntes at være stor«, besluttede man at undersøge sagen nok en gang.

På et møde i april 1942 blev der foretaget en afstemning blandt samtlige lodsejere, og den afslørede, at der stadig var et pænt flertal for at gå i gang. 45 lodsejere med tilsammen 145,08 hektar sagde ja, mens 43 lodsejere med 112,42 hektar sagde nej. Imidlertid var der stadig 35 lodsejere med 42,5 hektar, der hverken sagde ja eller nej. Ud af de i alt 123 lodsejere med tilsammen 300 hektar var der altså ikke noget flertal for et ja.

Undervejs skærpedes diskussionen også om erstatningskravene for det rørskår, der ville gå tabt. Tækkerør var på den tid i høj kurs.

Hedeselskabet foretog en grundig opgørelse af rørarealerne og deres kvalitet, og det blev skønnet på dette grundlag, at afvandings-sagen ville udløse erstatningskrav for tabt rørskår på 40.-50.000 kr. (866.150-1.082.700 kr. i 2013-værdi).

Da Arbejdsministeriet fik forelagt disse tal – og samtidig måtte konstatere en uventet mangel på unge ledige og mangel på cement – kunne man ikke længere tilbyde sin økonomiske hjælp. Statens Landvindingsudvalg så ingen anden udvej end at meddele lodsejerne, at sagen ikke kunne gennemføres »for tiden«.

Endelig lykkes det

Imidlertid var sagen kun stillet i bero. Både i 1946 og 1947 blev der gjort forsøg på atter at puste liv i sagen fra lodsejernes side men forgæves. Overslagsprisen var nu steget til 650.000 kr. (13,9 mio. kr. i 2013-værdi).

I foråret 1950 blæste der nye vinde. Bestyrelsen for I/S »Skenkelsø og Hagerup Søer« indkaldte til en ekstraordinær generalforsamling 30. marts 1950 og inviterede både Statens Landvindingsudvalg, Hedeselskabet, amtsvandinspektøren og ca. 35 lodsejere.

Generalforsamlingen forløb i en positiv atmosfære, og der var et utalt ønske om at komme i gang med projektet. Til slut blev der foretaget en afstemning, hvor kun to lodsejere stemte imod at fremsende en anmodning om støtte til landvindingsudvalget. 32 stemte ja.

Sådan blev det.

De to nejsigere, proprietær Schou på Søborggård og gårdejer Hugo Christiansen, forsøgte ganske vist at forpurre sagen ved at skrive advarende direkte til ministeren for offentlige arbejder, men det nyttede intet. Proprietær Sven Aage Schou havde lige siden 1941 været indædt modstander af projektet, men denne gang tabte han. Også fra tilhængernes side var der skrevet til både ministre og folketingsmænd.

I november 1951 var sagen godkendt og optaget på den såkaldte beredskabsliste, hvor den blot skulle afvente igangsætningstilladelse fra Arbejdsministeriet. Prisoverslaget var stadig 650.000 kr. med et tilskud fra det offentlige på 60 procent. Der kom

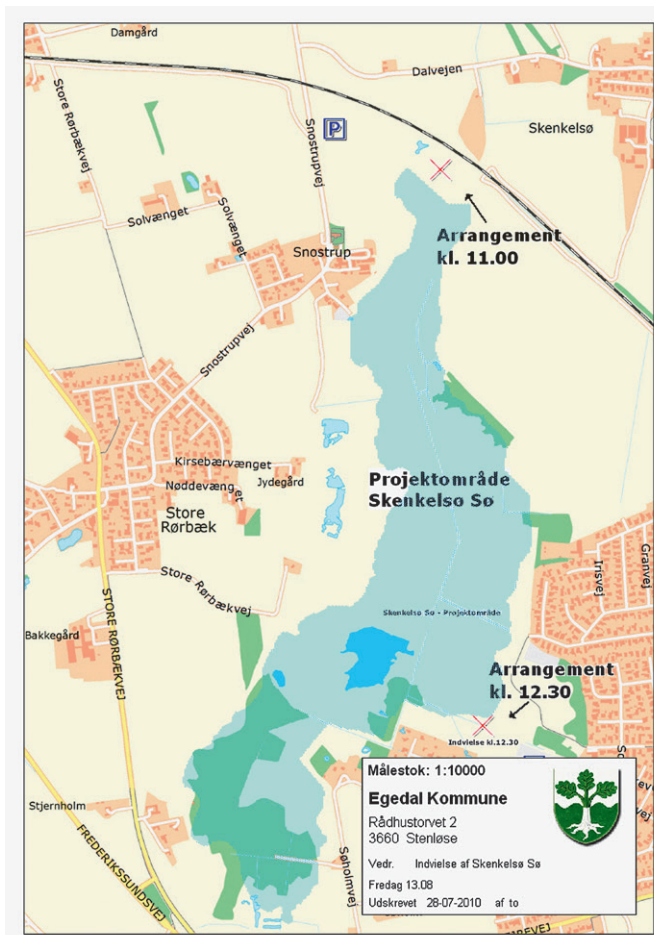
Efter alle kunstens regler blev der etableret stenstryg i tilløbet, så fiskene også fik tilgodeset deres behov. Foto: Hedeselskabet.

»Skoleelever skaber kæmpestor sø« lød overskriften på arrangementet 13. august 2010, hvor den nye sø blev indviet. To sjette klasser fra Egedal og Frederikssund skovlede en prop i hullet på afløbet fra Skenkelsø Sø, hvorefter vandene begyndte at stige. Børnene havde dog backup fra en regulær gravemaskine, som det fremgår af det nederste billede. I baggrunden ses jernbanebroen med Frederikssundsbanens linjeføring. Det var afløbet under denne bro, man havde måttet uddybe i sin tid som led i den store afvanding af søen.

Kortet fra Egedal Kommune viser udstrækningen af den nye sø, som folk i Ølstykke tog til sig allerede fra den første dag. Til trods for at projektet i sin tid blev søsat af staten og det daværende Frederiksborg Amt, har de to kommuner, Egedal og Frederikssund, der deler søen, løftet opgaven med at færdiggøre projektet på forbilledlig vis. Man har nu taget fat på Hagerup Sø som det næste genopretningsprojekt.

Kortet var et bilag til indbydelsen til indvielse 13. august 2010, som flere hundrede mennesker gjorde til en mindre folkefest.

grønt lys i februar 1952, og licitationen kunne afholdes i april samme år.

Projektet gik ud på at uddybe og regulere hovedafvandingskanalen gennem de to søer over en strækning på 7325 meter. Uddybningen skulle være på 150 centimeter, da man forventede sætninger på 30 centimeter. Desuden skulle der bygges to kommunebroer og otte private markbroer samt ske en sænkning af bunden i jernbanebroen for København-Frederikssund banen.

Licitationen resulterede i en forhøjelse af prisoverslaget til 785.000 kr. (12,2 mio. kr. i 2013-værdi), og det blev ikke den eneste. I 1954 kom der yderligere 51.000 kr. til og i januar 1957 måtte anlægsledelsen atter bede om forstærkning. Denne gang var der behov for en tillægsbevilling på 114.000 kr., så budgetoverslaget kom op på 950.000 kr. (12,9 mio. kr. i 2013-værdi).

Da arbejdet endeligt kunne afsluttes i 1958, var det blevet en smule billigere end planlagt. De samlede udgifter lød på 938.040 kr. (12,6 mio. kr. i 2013-værdi). Heraf betalte staten de 60 procent.

Fire mio. kr. til ny sø

Imidlertid blev det ikke sidste gang, det offentlige måtte have den store pengepumpe frem for at yde økonomisk hjælp til lodsejerne ved Skenkelsø Sø og Hagerup Sø.

Blot fire år senere var dyrkningen af store arealer i de to afvandede søer opgivet på grund af voldsomme sammensynkninger af terrænet. Jorden var atter blevet så våd, at den ikke kunne køres på. I slutningen af 1990'erne stoppede lodsejerne pumpen, der holdt Skenkelsø Sø nogenlunde tør, og der opstod en lille sø på to hektar i den sydlige ende.

Da regeringen i 1998 vedtog Vandmiljøplan II, blev der skabt gunstige finansieringsmuligheder for at genoprette nogle af fortidens synder. Formålet med vandmiljøplanen var at bekæmpe landbrugets forurening med kvælstof og fosfor ved at etablere naturlige rensningsanlæg i form af vådområder. Skenkelsø Sø var en

Den nye sø er en rigtig frodig, lavvandet engsø, der allerede har tiltrukket masser af spændende fuglearter. Siden indvielsen i 2010 er der rapporteret 122 forskellige arter til Dansk Ornitologisk Forenings database.

oplagt kandidat til netop denne anvendelse.

I begyndelsen af 2000 begyndte det daværende Frederiksborg Amt at arbejde på projektet, og efter nedlæggelsen af amterne i 2007 overgik ansvaret til Ølstykke og Frederikssund Kommuner. I 2005 havde amtet og staten besluttet at skyde henholdsvis 1,7 og 2,4 mio. kroner i genopretningen af en 42 hektar stor sø med knap 10 hektar sump, seksten hektar våde enge og femten hektar tørre enge. De penge fulgte med over til kommunerne.

Pudsigt nok blev det Hedeselskabet, der fik opgaven med at udarbejde en teknisk rapport over mulighederne for at genskabe den hydrologi, som selskabet selv havde bidraget så ihærdigt til at ændre.

Amtet havde regnet med at påbegynde anlægsarbejderne i sommeren 2006, så søen kunne stå færdig inden årets udgang, hvor amtet ville blive nedlagt. Så nemt gik det ikke. Først i 2009 lykkedes det at afslutte de sidste forhandlinger med lodsejerne,

og søen kunne først indvies i august 2010. Pris: 4 mio. kr.

Vil have mere sø

Trods den langvarige og besværlige sagsbehandling havde de to kommuner, der havde arvet projektet, fået blod på tanden. I foråret 2014 lagde de planer om at udvide søområdet ved også at inddrage en del af den fortsat afvandede Hagerup Sø lige nord for Skenkelsø Sø. Tanken var at skabe et 200 hektar stort sammenhængende naturområde med enge, moser, rørskov og søer. Søområdet skulle samtidig indgå i det kommunale klimaberedskab ved at opsamle regnvand under skybrud, der ellers ville oversvømme centrum i Frederikssund.

Formanden for Teknisk Udvalg i Frederikssund, Tina Tving Stauning (S) begrundede projektet i januar 2014, hvor der var bevilget 730.000 kr. til forundersøgelser:

»Landskabet i og omkring Frederikssund Kommune er et flot mønster af skove, enge, fjorde, landbrugsområder, landsbyer og

større byer, men selvfølgelig også et foranderligt billede. Vi bliver nødt til at sikre at alle delelementerne fortsat danner den flotte helhed, som vores kommune er. Her er både Vinge [planlagt byudvidelse, forf.] og de tidligere vådområder to meget vigtige brikker. Vi skal være på forkant med klimaforandringer og samtidig sikre, at også Vinge bliver et dejligt sted at bosætte sig, omgivet af smukke rekreative naturområder for dyr, planter og mennesker«.

KILDER

Basse, Niels: Landvindingsarbejder på Sjælland. Hedeselskabets Tidsskrift. 75. årg. 1954.

Esbech, Svend: Ølstykke – til alle tider. Udgivet af Ølstykke Kommune 1994.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 28. august 2006, 13. august 2010 og 26. august 2013.

Gravesen, Palle: Foreløbig oversigt over botaniske lokaliteter. I. Sjælland. Fredningsstyrelsen i samarbejde med Dansk Botanisk Forening 1976.

Reguleringsprojekt: Frederiksborg Amt/Skenkelsø Sø. Vådområdeprojekt, VMP II. Hedeselskabet, sag nr. 132-03.064. 24. februar 2006.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 192. Rigsarkivet.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Skenkelsø Sø, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 122 fuglearter, som er registreret fra **Skenkelsø Sø**, pr. 27. marts 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker (11/26)	Rød Glente (1/1)	Fjordterne (12/22)	Rørsanger (17/50)
Toppet Lappedykker (3/6)	Havørn (5/6)	Klippedue/Tamdue (1/4)	Drosselrørsanger (25/25)
Gråstrubet Lappedykker (106/1154)	Rørhøg (127/184)	Huldue (2/4)	Gulbug (1/1)
Skarv (24/51)	Blå Kærhøg (3/3)	Ringdue (50/899)	Gærdesanger (1/1)
Rørdrum (68/75)	Duehøg (1/1)	Tyrkerdue (4/5)	Tornsanger (17/44)
Sølvhejre (8/14)	Spurvehøg (18/22)	Gøg (42/70)	Havesanger (4/4)
Fiskehejre (64/155)	Musvåge (53/139)	Natugle (2/2)	Munk (6/8)
Hvid Stork (2/157)	Fiskeørn (5/5)	Mursegler (12/136)	Gransanger (21/38)
Knopsvane (89/374)	Tårnfalk (15/17)	Stor Flagspætte (6/6)	Løvsanger (4/4)
Sangsvane (2/5)	Lærkefalk (1/1)	Sanglærke (15/47)	Skægmejse (2/13)
Sædgås (1/12)	Agerhøne (3/5)	Digesvale (7/51)	Sumpmejse (1/1)
Blisgås (3/22)	Fasan (18/30)	Landsvale (34/420)	Blåmejse (12/20)
Grågås (101/6173)	Vandrikse (9/13)	Bysvale (20/205)	Musvit (20/49)
Canadagås (5/54)	Grønbenet Rørhøne (15/21)	Skovpiber (1/2)	Skovskade (2/3)
Bramgås (4/567)	Blishøne (87/3268)	Engpiber (9/61)	Husskade (26/73)
Nilgås (1/1)	Trane (2/5)	Gul Vipstjert (9/24)	Allike (29/493)
Gravand (9/19)	Strandskade (22/34)	Hvid Vipstjert (37/89)	Råge (15/161)
Pibeand (34/573)	Lille Præstekrave (2/4)	Gærdesmutte (8/8)	Gråkrage (51/309)
Knarand (48/204)	Stor Præstekrave (6/10)	Jernspurv (2/2)	Ravn (2/6)
Krikand (46/703)	Vibe (85/1368)	Nattergal (5/6)	Stær (35/849)
Gråand (73/920)	Brushane (4/14)	Rødstjert (2/2)	Gråspurv (12/70)
Spidsand (10/39)	Dobbeltbekkasin (13/61)	Bynkefugl (3/6)	Skovspurv (14/128)
Atlingand (34/53)	Skovsneppe (1/1)	Stenpikker (3/7)	Bogfinke (7/30)
Skeand (75/503)	Rødben (18/31)	Ringdrossel (1/1)	Grønirisk (11/35)
Taffeland (55/483)	Svaleklire (16/38)	Solsort (14/31)	Stillits (18/101)
Troldand (48/998)	Tinksmid (11/48)	Sjagger (6/113)	Tornirisk (4/4)
Hvinand (4/6)	Mudderklire (3/4)	Sangdrossel (3/3)	Dompap (2/2)
Lille Skallesluger (1/2)	Hættemåge (52/710)	Græshoppesanger (2/2)	Gulspurv (14/42)
Stor Skallesluger (1/2)	Stormmåge (24/234)	Sivsanger (13/14)	Rørspurv (44/96)
Hvepsevåge (1/1)	Sølvmåge (27/120)	Kærsanger (5/9)	Bomlærke (1/1)
Sort Glente (1/1)	Svartbag (12/15)		

Herunder ses en oversigt over de 10 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Skenkelsø Sø**, pr. 27. marts 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Grøn Frø (4/38)	Admiral (1/10)	Guldhale (1/1)	Mink (2/2)
Lille Kålsommerfugl (1/1)	Tidselsommerfugl (1/1)	Hare (5/13)	Rådyr (7/34)
Dagpåfugleøje (3/7)	Nældens Takvinge (5/55)		

Plantelivet i Skenkelsø Sø

TBU 45b/122: Skenkelsø Sø
mellem Snostrup og Ølstykke
Stationsby

»Store Sømose« øst for Snostrup
har rummet et stort højmosse-

kompleks, hvoraf dog de 5/6 var
bortgravet allerede før 1829.

Nærmere oplysninger ønskes.

Kilder: se Gravesen 1976.